

Удянська К. В.

студентка 5 курсу, 4 групи

*Слідчо-криміналістичного інституту
Національного юридичного універси-
тету імені Ярослава Мудрого*

ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА ЖЕРТВ КІБЕРШАХРАЙСТВ ПОХИЛОГО ВІКУ

У сучасних умовах активного розвитку та використання інформаційних технологій кіберзлочинність стала однією з найбільших загроз світовій безпеці. Одним із найбільш поширених проявів кіберзлочинності є шахрайство.

Кібершахрайство або інтернет-шахрайство існує стільки ж, скільки люди користуються всесвітньою «павутиною». Стрімкий розвиток сфери інформаційних технологій постійно генерує нові види послуг, у тому числі у фінансовій сфері, що змушує злочинців удосконалювати свої здібності і створювати нові способи незаконного заробітку в кіберпросторі.

Інновації у повній мірі стосуються і економічних відносин. Інформаційний розвиток останніх сприяв появі електронної економіки, а разом з нею – усіх супутніх засобів ведення економічної діяльності: електронних грошей, системи безготівкових розрахунків, віртуальних ринків. Поширеність та доступність більшості сучасних цифрових технологій та засобів комунікації призводить до широкого попиту на них для використання у кримінальній діяльності. Вразливість комп'ютерних систем та програм робить їх не тільки способом, але й об'єктом злочинних посягань [1, с. 318].

Поширення та впровадження в повсякденне життя людства інформаційних технологій та програм Інтернет-банкінгу, не тільки полегшило життя, але й створило підґрунтя для віктимізації суспільства, оскільки об'єктом кіберзлочинів може стати будь-який користувач Інтернету.

Однією з найбільш уразливих категорій людей від кіберзлочинів є особи похилого віку. Досягнення особою похилого віку накладає на її здоров'я, світогляд, поведінку суттєвий відбиток, який має значення для подальшого життя. У період старіння розвиток та функціонування духовної, розумової, емоційної, фізичної сфер людини набувають особливого характеру [2; с. 110]. Вчинення кібершахрайств стосовно осіб похилого віку пояснюється характерними саме для цього віку особливостями: психологічними (надмірна довірливість, необачність, нездатність швидко орієнтуватися у складних життєвих ситуаціях тощо); соціальними (недостатній рівень знань у сфері цифрових технологій, що спричинений стрімким розвитком новітніх технологій тощо). Сприяє віктимізації й те, що не всі особи похилого віку повною мірою обізнані у сучасних витончених та досконалих шахрайських схемах.

Відмінними рисами кібершахрайства, що відрізняє його від шахрайства, є те, що: а) контакт між потерпілим і злочинцем відбувається через Інтернет; б) жертва не бачить і майже ніколи не знає зловмисника особисто; в) передача грошей протікає дистанційно.

На сьогодні найбільш поширеними видами шахрайства є фішинг, вішинг та смішинг. Під фішингом розуміють розсилку електронних листів від шахраїв, які хитрощами вивідають особисті, фінансові чи пов'язані з безпекою дані. Шахраї надсилають електронні листи, які подібні до справжніх електронних листів з банку, використовуючи їх стиль та реквізити, в якому спонукають до негайних дій, шляхом завантаження додатку чи переходу за посиланням, яке міститься в листі.

Вішинг – це телефонні дзвінки від шахраїв, які представляються співробітниками банку та починають переконувати жертву повідомити особисті, фінансові чи пов'язані з безпекою дані або переказати гроші. Смішингом є текстові повідомлення від шахраїв, які надсилаються жертві для того, щоб вивідати особисті, фінансові чи пов'язані з безпекою дані. SMS-повідомлення надходить начебто від співробітника банку, в якому міститься вимога перейти за посиланням чи перетелефонувати на певний номер, щоб перевірити, відновити рахунок або підтвердити операцію, наприклад, з переказу грошей [3].

До осіб похилого віку, переважно, шахраї застосовують вішинг та смішинг, оскільки вони є найбільш «дієвими» способами заволодіння грошовими коштами за короткий період часу і не потрібно витратити час на складання електронних листів, які схожі з офіційними листами банків.

Актуальний, на сьогоднішній, приклад смішингу, який шахраї почали використовувати в кінці березня 2020 року, є SMS-повідомлення, яке надходить пенсіонерам від імені Національного банку України про виплату додаткових 1000 гривень у зв'язку з карантинном, анонсоване раніше Президентом України та Міністром соціальної політики України [4]. Пенсіонери, намагаючись дізнатися детальнішу інформацію, телефонують за номерами вказаними у повідомленні, але спілкуються не з представниками банку, а з шахраями, видаючи свої особисті дані, після чого шахраї знімають заощадження з карт.

Доцільність вчасного виявлення, усунення та нейтралізації факторів, які формують віктимну поведінку осіб похилого віку та зумовлюють вчинення кібершахрайств є актуальною проблемою сьогодення.

Для віктимологічної профілактики такої категорії жертв як особи похилого віку, необхідно створити потужний механізм взаємодії державних органів, засобів масової інформації, громадськості. Підвищення якості кримінологічної обізнаності населення про шахрайські схеми з використанням комп'ютерних технологій можливе через традиційні методи, зокрема: проведення лекцій, бесід, зборів із пенсіонерами, соціально незахищеними верствами населення за місцем їх проживання тощо. Не зважаючи на те, що ці заходи є не досить популярними через значне залучення відповідних матеріальних та людських ресурсів, проте вони можуть сприяти формуванню стереотипів позитивної поведінки, поваги до закону, небайдужого ставлення до порушень законності та правопорядку, підвищенню соціальної активності громадян, оскільки високий рівень латентності окремих видів шахрайства, зокрема, кібершахрайства, залежить і від небажання громадян співпрацювати з органами охорони правопорядку [5; с. 166]. Основним же напрямом є формування та розповсюдження рекомендацій серед користувачів комп'ютерних технологій та мережі Інтернет. Зокрема, щоб не стати жертвою досліджуваного виду злочину, вироблені такі рекомендації:

1. У разі надходження телефонного дзвінка з незнайомого номера, де особа представляється співробітником банку та починає питати про особисті дані:

- не переказувати гроші, оскільки працівники банків цього не просять;
- не повідомляти конфіденційні дані карти (термін дії карти, три цифри CVV2/CVC2 – коду безпеки на її зворотному боці, пароль);
- не повідомляти пароль з програми Інтернет-банкінгу та системи «Клієнт-Банк»;
- повідомити про такий дзвінок на гарячу лінію банку.

2. У разі надходження SMS-повідомлення з вимогою перейти за посиланням чи зателефонувати на вказані номери для перевірки або уточнення дій щодо банківського рахунку:

- не відкривати прикріплених посилань, додатків;
- не телефонувати за вказаними номерами;
- не відповідати на SMS, де вимагають реквізити платіжної картки, пароль до системи «Клієнт-Банк», пароль від програми Інтернет-банкінгу;
- якщо ж уже відбулося надання банківських реквізитів, то необхідно негайно повідомити про це банк.

Важливо, щоб самі громадяни піклувалися про своїх батьків похилого віку, бабусь та дідусів для уникнення злочинних ситуацій та допомагали їм не стати жертвами кібершахрайств. Для цього необхідно: роз'яснювати особам похилого віку шахрайські схеми, які вчиняються злочинцями за допомогою інформаційних технологій; нагадувати їм про те, що працівники банків не просять конфіденційної інформації їх платіжних карток; навчити користуватися мережею Інтернет та мобільним телефоном для того, щоб вони могли орієнтуватися в функціях та роботі цих «помічників».

Необхідно, щоб особи похилого віку, як учасники Інтернет-мережі мали елементарну поінформованість (таку інформацію їм можуть надавати родичі, ЗМІ, які повинні висвітлювати розповсюджені шахрайські схеми, які використовують злочинці з метою їх подальшого розпізнавання) та дотримувались вищенаведених правил безпеки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Чернишов Г. М. Кібершахрайство: визначення та кримінологічні показники. С. 318–321. URL: http://www.pap.in.ua/5_2018/93.pdf (дата звернення: 02.04.2020);

2. Кулик К. Д., Валуйська М. Ю. Особа похилого віку як жертва злочину. Віктимологія : навч. посіб. / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін. ; за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2017. С. 110–116;

3. Шахраї телефонують, надсилають СМС і електронні листи. URL: <https://www.ema.com.ua/citizens/cyber-safety-school/shahrai-telefonujut-nadsilajut-sms-i-elektronni-listi/> (дата звернення: 02.04.2020);

4. Пенсійний фонд предупредил о мошенниках и рассказал, как пенсионерам не лишиться денег. URL: <https://ukranews.com/news/693306-pensionerov-moshenniki-razvodyat-kak-ne-popast-na-shemu-o-vyplate-1000-grn-k-pensii> (дата звернення: 02.04.2020);

5. Лисодєд О. В. Проблеми профілактики віктимної поведінки жертв шахрайства. Сучасна кримінологія : досягнення, проблеми, перспективи : матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю каф. кримінології та кримінально-виконавчого права, Харків, 9 груд. 2016 р. Харків : Право. 2016. С. 164–167.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Кулик К. Д.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Національна академія правових наук України
Організація з безпеки та співробітництва в Європі
Координатор проєктів ОБСЄ в Україні
Європейська експертна асоціація

Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України
Департамент кіберполіції Національної поліції України

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ І БЕЗПЕКА

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції

м. Харків, 19 листопада 2020 р.

За редакцією професора *А. П. Гетьмана*
і професора *Б. М. Головкина*

Харків
«Право»
2020

УДК 343.9:004.9-049.5

Д44

Редакційна колегія:

д-р юрид. наук, проф. *А. П. Гетьман*;

д-р юрид. наук, проф. *Б. М. Головкін*;

к. ю. н., доц. *О. В. Таволжанський*;

к. ю. н. *К. С. Остапко*

Д44 **Діджиталізація і безпека** : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 19 листоп. 2020 р. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; за ред. А. П. Гетьмана і Б. М. Головкіна. – Харків : Право, 2020. – 402 с.

ISBN 978-966-998-077-9

ISBN 978-966-998-077-9

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2020

© Оформлення. Видавництво «Право», 2020

Наукове видання

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ І БЕЗПЕКА

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції

м. Харків, 19 листопада 2020 р.

За редакцією професора *А. П. Гетьмана*
і професора *Б. М. Головкіна*

В авторській науковій та літературній редакції

Підписано до поширення через мережу Інтернет
з оригінал-макета 17.11.2020.
Формат 60×84 1/16. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 38,6. Вид. № 2617.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
вул. Чернишевська, 80а, Харків, 61002, Україна
Тел./факс (057) 716-45-53
Сайт: www.pravo-izdat.com.ua
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011 р.